

Література:

1. Михайлик Д.О., Тагієв С.Р. Процесуальні дії суду в кримінально-виконавчому процесі України : моног. / за заг. ред. професора І.Г. Богатирьова. Чернівці : Десна Поліграф, 2019. 176 с. С. 9–10.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-16>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЯ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ

Шкута О. О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін
Херсонського факультету
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Військова агресія Російської Федерації (далі – РФ), починаючи з 2014 року та її активна фаза, розпочата після проголошеного, 24 лютого 2022 року, в Україні воєнного стану стала причиною того, що велика частина установ виконання покарань (далі – УВП) та слідчих ізоляторів (далі – СІЗО) опинилася в окупації чи зоні бойових дій.

Статистичні данні станом на 01.01.2015 року свідчать про зменшення кількості осіб, які перебувають в УВП на 42% від загальна кількість таких осіб – 73 431 тис., що свідчить про той факт, що майже (із АР Крим повернуто 12 осіб, із ОРДЛО – 186 осіб) всі засуджені які утримувалися в УВП, що залишилися на анексованих/окупованих територіях не були евакуйовані та опинилися в ситуації правової невизначеності, що стало величезним дестабілізуючим фактором не тільки для Державної кримінально-виконавчої служби, Міністерства юстиції України (далі – ДКВС), а й для суспільства в цілому [3].

Певні законодавчі кроки, щодо вирішення даної проблеми було зроблено лише наприкінці 2018 року, коли Постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 934 було затверджено «Порядок проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення у разі введення правового режиму воєнного стану» (далі – Порядок) .

Нажаль, як показала практика 2022 року, вказаний вище Порядок, яким задекларовано механізм проведення у разі введення правового режиму воєнного стану обов'язкової евакуації затриманих осіб,

підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід – тримання під вартою, засуджених осіб (військовослужбовців), які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах, установах виконання покарань, гауптвахтах та дисциплінарному батальйоні, а також осіб, які перебувають у спеціальних палатах закладів охорони здоров'я та кімнатах для тимчасово затриманих військовослужбовців Збройних Сил, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ для попереднього ув'язнення та виконання покарань, які розташовані в безпечній місцевості [2]., в реальних умовах воєнного стану залишився малоефективним, зважаючи на те, що з 24 лютого 2022 року по теперішній час з зони бойових дій та лінії зіткнення на територіях Донеччини, Луганщини, Харківщини та Запоріжжя було евакуйовано лише десять УВП. На території Херсонської області всі УВП та СІЗО залишилися в окупації та під контролем РФ. За офіційними даними Управління розвідки Міністерства оборони України окупанти вивезли в Херсон всіх засуджених та персонал з виправної колонії № 10 в тимчасово окупованому селі Дар'ївка Херсонської області та розподілили їх до виправних колоній № 7 (с. Стара Збур'ївка Херсонської області) та № 90 (м. Херсон), а виправну колонію № 10 використовують у якості місця проживання свого особового складу та розміщення військової техніки.

Військова агресія РФ поставила перед ДКВС Міністерства юстиції України нові завдання, основними з яких є забезпечення прав та безпеки засуджених, ув'язнених і персоналу УВП.

За оцінками різних правозахисних організації у пенітенціарних установах, над якими уряд України тимчасово втратив контроль внаслідок бойових дій з 24 лютого 2022 року, перебувають приблизно 3000 осіб, у зв'язку з чим забезпечення реалізації їх прав залишилося поза межами правового регулювання [3].

До основоположних проблем в умовах окупації є повна правова ізоляваність та контроль окупаційних військ УВП, що призводить до: повного нехтування прав засуджених, ув'язнених та персоналу УВП; залякування, насильства, катування та вбивств; переміщення ув'язнених у невідомому напрямку; примушування до отримання громадянства; звільнення окремих ув'язнених від відбування покарання або з-під варти; використання ув'язнених як робітничої сили, у військових діях та у якості «живого щиту»; використання інфраструктури УВП для розміщення особового складу військових, техніки, військового обладнання та боєприпасів.

До основних питань, які потребують вирішення в період окупації: системні порушення прав людини і громадянина під час відбування

кримінальних покарань та знаходження в ув'язненні в УВП; відсутність належного правового регулювання порядку та процедури проведення ефективної та своєчасної евакуації засуджених та ув'язнених; фінансування УВП та персоналу; забезпечення гуманітарних потреб пенітенціарної системи під час воєнного стану; облаштування сховищ та укриттів УВП для розміщення в них засуджених та персоналу; відсутність інформаційної підтримки та координації для засуджених та персоналу щодо послідовності дій під час воєнного стану, ситуації бойових дій в районі розташування установи або потрапляння установи в умови окупації; несвоєчасне та обмежене застосування інститутів дострокового звільнення осіб, які тримаються в УВП; відсутність або обмежений характер фіксації воєнних злочинів, які вчинюються в УВП під час воєнного стану; недостатньо активні дії, спрямовані на організацію повернення засуджених та ув'язнених з окупованих територій на території підконтрольні Україні, створення гуманітарних коридорів для забезпечення потреб установ виконання покарань, які опинилися на окупованих територіях тощо; обмежене залучення інститутів громадянського суспільства для надання підтримки та допомоги пенітенціарній системі.

Основними шляхами вирішення вказаних вище проблем є:

1. Унормування задекларованого ст. 105 КВК України режиму особливих умов у колоніях до сучасних умов, які склалися під час воєнного стану та окупації частини УВП.

2. Повної фіксації та відповідного процесуального реагування на виявлені під час моніторингових візитів порушень прав людини та громадянина, що сталися під час відбування кримінальних покарань та знаходження в ув'язненні в УВП.

3. Прийняття відповідного НПА регулюючого порядок та умови проведення евакуації установ виконання покарань перед можливою їх окупацією та під час воєнного стану.

4. Забезпечення відповідного належного фінансування пенітенціарної системи України.

5. Відповідна адміністративна та інформаційна підтримка засуджених і ув'язнених та персоналу УВП.

6. Забезпечення розвантаження УВП шляхом звільнення засуджених та ув'язнених за відповідними правовими підставами.

7. Забезпечення проведення постійної роботи з повернення засуджених та ув'язнених з окупованих територій на території, підконтрольні Україні, створення гуманітарних коридорів для забезпечення потреб УВП, які опинилися на окупованих територіях, продовження евакуації установ з тих територій, де таку евакуацію провести можливо.

8. Забезпечення відповідної всебічної підтримки УВП як зі сторони держави так і з боку інститутів громадянського суспільства.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 11.07.2003 № 1129-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
2. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 07.11.2018 № 934. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#Text>
3. Українські тюрми під час війни. URL: <https://cripo.com.ua/gangsters/ukrayinski-tyurmy-pid-chas-vijny/>